

Johanna, Philip och Anthon behöver olika inlärningsmiljöer

Ett diskussions- och studiematerial – Skola till Arbete

Hjälpmedelsinstitutet

Hjälpmiddelsinstitutet (HI), 2010
Författare: Malena Sjöberg
Projektledare: Anita Boman, HI
Formgivning: Ordförrådet AB
Tryckeri: Mixi Print AB
Upplaga: 700 ex
ISBN 978-91-85435-91-3
URN:NBN:se:hi-2010-10328 (pdf)
Artikelnummer 10328

Publikationen kan beställas på HIs webbplats, www.hi.se/bestall, via telefon 08-620 17 00 eller hämtas i pdf-format på www.hi.se/bestall. Den kan också beställas i alternativa format från HI.

Johanna, Philip och Anthon behöver olika inlärningsmiljöer

Ett diskussions- och studiematerial – Skola till Arbete

Malena Sjöberg

Innehåll

Förord.....	5
Inledning.....	6
En lärandemiljö för alla.....	9
Intervjuer i tre skolor.....	10
Alternativa verktyg i lärandet.....	12
Att läsa.....	14
Att skriva.....	15
Att räkna, beräkna och lösa problem.....	17
 Tungelsta skola	19
Intervju med Anthon	24
Att lyssna.....	28
 Trönö skola	33
Intervju med Johanna	38

Att fokusera uppmärksamhet	42
 Östra Reals gymnasium	47
Intervju med Philip	52
Diskussionsfrågor	56
Referenser	60

Förord

Denna studie beskriver några inlärningsmiljöer där lämpliga hjälpmedel, metoder och alternativa verktyg i kombination underlättar inlärningsprocessen för elever med neuropsykiatrisk problematik och hörselskador. Vi valde att belysa dessa miljöer ur ett ICF-perspektiv. Vilka möjligheter har barn och unga med funktionsnedsättningar att lära sig att lyssna, läsa, skriva, räkna, beräkna, lösa problem och att fokusera uppmärksamhet? Är de lika aktiva och delaktiga som andra barn?

Vi får följa Johanna som har en hörselnedsättning, Philip med Aspergers syndrom och Anthon som har dyslexi. Deras behov av stöd skiljer sig åt och alla tre har intervjuats därför att de får ett gott stöd och har det bra i skolan. Deras skolsituation är sådan som de intervjuade representanterna från Specialpedagogiska skolmyndigheten SPSM och berörda handikapporganisationer anser att den ska vara för dessa elever.

Studien är ett resultat av ett samarbete mellan Hjälpmedelsinstitutet och Specialpedagogiska skolmyndigheten. Syftet var att utifrån expertkunskap och några elevers erfarenheter sammanställa goda exempel på väl fungerande inlärningsmiljöer. Förutom experter från SPSM har även Hanna Sejlitz, Hörselskadades Riksförbund HRF och Tina Höglund, Riksförbundet Attention intervjuats. Författare har journalisten Malena Sjöberg varit.

Arbetet ingår i Hjälpmedelsinstitutets treåriga satsning Skola till Arbete, som fokuserar på barn och unga med funktionsnedsättningar och deras skola samt övergången till arbetsliv. Syftet är att stärka de ungas möjligheter till arbete genom användning av lämpliga hjälpmedel, alternativa verktyg och metoder i skolan.

Vi vill rikta ett särskilt tack till Johanna, Philip och Anthon som vi intervjuat om deras inlärningsmiljö. Ni har alla delat med er av era erfarenheter på ett mycket värdefullt sätt.

Stockholm, mars 2010

Susann Forsberg

Avdelningschef, Hjälpmedelsinstitutet

Inledning

Skolan ska främja aktningen för varje människas egenvärde står det i skollagen (1985:1100). Det står också att alla barn har rätt till likvärdig utbildning och att skolan ska ta hänsyn till elever i behov av särskilt stöd.

För att kunna ge alla elever likvärdig utbildning måste skolan utgå från att det finns olika sätt att lära. Varje barn har sina styrkor och svagheter och det är skolans sak att möta barnet på barnets villkor. När elever inte motsvarar de traditionella förväntningarna på inlärningsförmåga är det skolans ansvar att de får stöd att uppnå kunskapsmålen. Problemen på vägen är skolans, inte elevens.

Men verkligheten ser inte alltid ut som den ska enligt skollagen. I en kvalitetsgranskning 2009 har Skolinspektionen funnit många brister i skolans stöd till elever med funktionsnedsättning. Skolinspektionen besökte nio kommuner och 24 grundskolor och såg ofta stora skillnader mellan det som kommunerna och skolorna sa att de gör och det de gör i praktiken.

Skolinspektionen rekommenderar kommuner och skolor att göra en del förändringar för att åstadkomma ett bättre stöd för elever med funktionsnedsättning. Här är några av rekommendationerna:

- Lärarna behöver få bättre kunskap om hur olika funktionsnedsättningar påverkar inläringen.
- Skolorna behöver bli tydligare om vad som är lärarens ansvar och vad som är assistentens ansvar.
- Eftersom granskningen visade att många elever med hörselnedsättning inte vill använda sina hjälpmedel måste skolorna arbeta mer för att de verkligen ska göra det. Om elever ändå väljer bort sina hjälpmedel ska skolorna hjälpa dem att kompensera sin hörselnedsättning på andra sätt.
- Insatser ska inte bara utvärderas i förhållande till den enskilda eleven utan på en skolövergripande nivå.

Synen på funktionshinder har förändrats

Synen på funktionshinder i Sverige har förändrats under de senaste årtiondena. Det har blivit alltmer självklart att människor med funktionsnedsättning ska vara med, att alla är medborgare med samma rättigheter och skyldigheter. Det är mycket som har samverkat till förbättringarna, kanske framför allt den allmänna handikappolitiken och de tydliga uppdragen från riksdag och regering om att skapa en skola för alla. Det har länge varit nödvändigt för kommunerna att höja sin kompetens för att kunna skapa en sådan skola.

Men samhällets krav på medborgarna har också blivit större. Pulsen och arbetstempot ökar. Den nya tekniken, som kan vara ett ovärderligt verktyg för människor med funktionsnedsättning, kan samtidigt utestänga. Information och kommunikation kan förmedlas blixtnabbt och vi förväntas uppfatta den, förstå den och reagera lika snabbt. Samhället ger inte alltid plats för den som har problem med att läsa, förstå eller kommunicera.

Rätten till delaktighet för människor med funktionsnedsättning är en grundbult i både svensk och internationell handikappolitik. Den finns nedskrivet i Standardreglerna (FN 1993), i Konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning (FN 2006), i den nationella handlingsplanen för handikappolitiken (Prop 1999/2000:79) och i Lagen om stöd och service för vissa funktionshindrade, LSS (1993:387). Barnkonventionen (FN 1989) talar inte om delaktighet, men i artikel två står det att alla barn har samma rättigheter, utan diskriminering eller åtskillnad.

Aktivitet och delaktighet

ICF, Klassifikation av funktionstillstånd, funktionshinder och hälsa, beskriver aktivitet och delaktighet som personliga och sociala perspektiv på hälsa (Socialstyrelsen 2003). Både delaktighet och aktivitet är viktiga dimensioner av funktionstillstånd. ICF omfattar alla aspekter av människors hälsa och kan tillämpas på alla, inte bara på personer med funktionsnedsättning. Enligt ICF är aktivitet en persons utförande av en uppgift eller handling. Delaktig-

het är en persons engagemang i en livssituation. Aktivitetsbegränsningar är svårigheter man kan ha vid utförandet av aktiviteter och delaktighetsinskränkningar är problem man kan ha i engagemang i livssituationer.

Det är viktigt för barns hälsa och utveckling att få vara delaktiga. En forskningsstudie om delaktighet i skolan för barn och ungdomar med funktionsnedsättning visar att delaktighet har många dimensioner (Eriksson 2006). Delaktighet är att vara engagerad i vardagens aktiviteter. Det räcker alltså inte att bara vara med, barnet måste också *känna sig* delaktig och själv *kunna fatta beslut* om att delta aktivt. Studien visar också att graden av funktionsnedsättning har liten påverkan på barnets delaktighet. Det är viktigare att få vara tillsammans med sina kamrater till exempel genom att få stöd i klassrummet och inte separeras från dem och få stöd vid sidan om, visar studien.

Att lära och att tillämpa kunskaper

Att lära och att tillämpa kunskaper är enligt ICF en del av aktiviteten och delaktigheten. Den här studien handlar om vilka möjligheter barn och ungdomar med funktionsnedsättning har att lära sig och att tillämpa kunskaper i skolan, till exempel genom att lyssna, läsa, skriva, räkna, beräkna, lösa problem och att fokusera uppmärksamhet.

Vi ställer frågan hur skolan kan skapa en bra inlärningsmiljö. Vilka hjälpmedel, alternativa verktyg, tjänster och metoder kan stödja eleverna i att lyssna, läsa, skriva, räkna och så vidare? Vi har intervjuat tre elever om hur de har det i skolan. I intervjuerna berättar de bland annat om vilket stöd de får och hur det fungerar. Vi har också intervjuat representanter för några handikapporganisationer samt rådgivare på Specialpedagogiska skolmyndigheten.

Hur elever i behov av särskilt stöd har det i skolan beror först och främst på hur skolan och de anställda ser på barn och deras skilda behov. En skola som är bra för de elever som behöver mycket stöd är bra för alla elever. Och för de vuxna i skolan.

En lärandemiljö för alla

Det viktigaste stöd som skolan kan ge alla elever är en god lärandemiljö med trygghet, tydlighet och mycket tid. En god lärandemiljö förutsätter också en god ljudmiljö. Allt detta är speciellt viktigt för elever som behöver särskilt stöd. Om omgivningen har god kunskap om de pedagogiska och sociala konsekvenserna av elevernas funktionsnedsättning kan de få den förståelse och det stöd de behöver och har rätt till. Om man är en elev som har svårt att koncentrera sig hjälper det inte att de vuxna säger att man ska skärpa sig och inte sitta och drömma utan jobba flitigt. Det som hjälper är att få stöd som är anpassat till de svårigheter man har.

De som intervjuats i den här studien har erfarenheten att skolans pedagogik har förändrats mycket de senaste tio, femton åren. Den bygger allt mindre på katederundervisning och allt mer på dialog och självständigt arbete. Eleverna har en aktivare roll i sin inläring och arbetar med läraren som handledare. De ska ofta själva välja vad de ska arbeta med, söka information på egen hand och arbeta gruppvis. De ska kunna läsa en text och återge det väsentliga i den. De ska kunna analysera och problematisera. De ska kunna resonera med lärare och kamrater. Skolan behöver ge en del elever särskilt stöd för att de ska kunna vara aktiva och delaktiga i det arbetsättet.

Den nya pedagogiken påverkar lärandemiljön. Klassrummen är möblerade för dialog mellan eleverna. Eleverna rör sig i rummet, hämtar material, sätter sig en stund vid datorn för att söka fakta och information, samtalar gruppvis och så vidare. Det kan vara mycket störande för elever med hörselnedsättning eller en neuropsykiatrisk funktionsnedsättning. Tina Höglund, Riksförbundet Attention, förklarar också att barn med vissa neuropsykiatriska funktionsnedsättningar inte bara blir störda utan själva kan bli störande i klassrummet när de blir oroliga och okoncentrerade.

Intervjuer i tre skolor

Tre elever och några av deras lärare har intervjuats. Johanna Skavsjö går i år sex i Trönö skola i Söderhamns kommun, Philip Pettersson Diaz går i år två på Östra Reals Gymnasium i Stockholm och Anthon Delvret går i år åtta i Tungelsta skola i Haninge kommun.

Johanna har en hörselnedsättning, Philip har Aspergers syndrom och Anthon har dyslexi. Deras behov av stöd skiljer sig mycket åt och alla tre har blivit ombedda att ingå därför att de får ett gott stöd och har det bra i skolan. Deras skolsituation är sådan som de intervjuade representanterna från Specialpedagogiska skolmyndigheten och handikapporganisationer anser att den ska vara för elever med deras form av funktionsnedsättning.

Johanna, Philip och Anthon möter kunskap, engagemang, respekt och empati hos personalen på sina skolor. Deras lärare har skolledningens stöd i sitt arbete och kan ge sina elever tillräckligt med tid. Därför går det också bra i skolan för Johanna, Philip och Anthon.

Johanna bor i glesbygd och går i en liten skola där det finns få elever med funktionsnedsättning medan Anthon och Philip bor i Stockholmsområdet där det finns elevunderlag nog för att bilda grupper av elever med specifika funktionsnedsättningar och att inrätta enheter med särskild kompetens på ett antal skolor. Organisationen i de intervjuade elevernas skolor ser alltså olika ut, men det viktigaste har skolorna gemensamt. Det är inställningen att skolan är till för alla elever, att elever lär sig på olika sätt och att det är skolans ansvar att varje elev får förutsättningar att nå kunskapsmålen utifrån sitt sätt att lära.

Tillsammans med sina föräldrar har Johanna gjort som de flesta elever med hörselnedsättning gör. Hon har valt bort hörselklass med få elever och går i stället i en stor klass i den närmaste skolan. Flera studier visar att det ofta finns brister i hörtekniken och det pedagogiska stödet till elever med hörselnedsättning som går i stor klass (se kapitlet Att lyssna). Men Johanna får

det stöd som finns att få för elever med hörselnedsättning. Hon behöver inte lägga extra kraft på att höra utan kan använda kraften till att lära sig, på nästan samma villkor som de andra i klassen. Hennes skola har skaffat en hörteknik som fungerar väl, både ett fast och ett bärbart system. Man har skapat en god ljudmiljö i klassrummet och man har gjort klasskamraterna delaktiga i ansvaret för att alla ska kunna lyssna utan ansträngning. Skolan använder också den kompetens och de resurser som finns att tillgå på landstingets hörcentral och Specialpedagogiska skolmyndigheten.

Philip går i en liten klass på Individuella programmet Asperger, IVAS, men också i en stor klass. Där deltar han i lektionerna på naturvetenskapliga programmet. Han har sin viktigaste tillhörighet och sin trygghet i den lilla klassen. På IVAS finns både specialpedagoger och assistenter och personaltäteten är sådan att personalen kan ge eleverna det stöd de behöver. Philip behöver bland annat stöd för att inkluderingen i den stora klassen ska gå bra. De flesta barn och ungdomar med Aspergers syndrom och andra neuropsykiatriska funktionsnedsättningar går i stora klasser, men det bildas allt fler särskilda klasser. Många elever får nämligen inte det stöd de behöver i en stor klass, utan behöver tillgång till personal med specialkunskap, resurser och tillräckligt med tid.

Detsamma gäller elever med dyslexi. Anthon har både sin stora klass och tillgång till personal med specialkompetens. Han har sin viktigaste tillhörighet i den stora klassen, där det finns fler elever med dyslexi. Alla lärare på Tungelstaskolan är väl införstådda med vad det innebär för lärandet att ha dyslexi och lägger så långt de kan upp undervisningen så att alla ska hänga med. Tungelstaskolan har specialiserat sig på dyslexi och har byggt upp en kompetens och en struktur för att kunna ge ett särskilt stöd som är väl integrerat med den ordinarie undervisningen. Anthon och de andra eleverna med dyslexi kan alltid gå till den så kallade ”spezzan”, ett stort rum mitt i skolan där det finns speciallärare som kan ge varje elev individuellt stöd. Dit går Anthon när han tillsammans med ämnesläraren bedömer att han behöver arbeta i lugn och ro.

Alternativa verktyg i lärandet

Avsnittet bygger på intervju med Berit Engberg, Specialpedagogiska skolmyndigheten

Hjälpmedel som är kompenserande och utprovade för en person kallas personliga hjälpmedel. Ansvar för personliga hjälpmedel till vuxna delas mellan landstinget och kommunen. När det gäller personliga hjälpmedel till barn är det landstinget som har det huvudsakliga ansvaret. Landstingens regler och riktlinjer säger vilka hjälpmedel som kan förskrivas. I vissa landsting kan barn till exempel bara i undantagsfall få tillgång till dator som personligt hjälpmedel i skolan.

De hjälpmedel som elever behöver för sitt lärande kallas pedagogiska hjälpmedel eller läromedel och är kommunens ansvar. IT-baserade pedagogiska hjälpmedel kallas också *alternativa verktyg i lärandet*. Det uttrycket används för att betona att det är viktigt att göra undervisningen och den pedagogiska situationen i skolan tillgänglig och därmed öka elevernas delaktighet.

Alla elever i skolan kan få stöd av modern teknik i sitt lärande och för elever i behov av särskilt stöd är datorn med anpassade program särskilt värdefull. Det gäller inte minst i läs- och skrivprocessen. Eftersom det är viktigt i alla ämnen att kunna läsa och skriva bra bör skolan erbjuda tidsenliga verktyg och metoder. Det ger också möjlighet till delaktighet utifrån varje elevs förutsättningar.

Barn med dyslexi eller någon annan neuropsykiatrisk funktionsnedsättning har vanligtvis stor nytta av IT i skolarbetet. Men eftersom de oftast inte får habiliterande insatser från barn- och ungdomshabiliteringen får de inte heller tillgång till dator som personligt hjälpmedel genom landstinget. Det är kommunens och skolhuvudmannens ansvar att bygga upp en beredskap med kompetens och resurser så att eleverna ändå får det stöd de behöver.

Om skolan använder tekniken på ett medvetet sätt hjälper det till att utjämna skillnaderna mellan olika elevers förmåga. Detta kräver kompetens och ett flexibelt arbetssätt hos både lärare och elever. Barn och ungdomar är vana att använda datorn för att spela spel, se film, lyssna på musik och så vidare, men de flesta är inte vana att använda datorn för ordbehandling eller att förhålla sig kritiska till information. För detta behöver eleverna pedagogiskt stöd.

Exempel på alternativa verktyg:

- E-böcker, inlästa läromedel så att eleverna kan välja att läsa genom att lyssna.
- Talsyntes och skanner för att få sidor ur läroböcker upplästa.
- Tangentbord med möjlighet att lagra text som sedan kan föras över till datorn.
- Fickminne för att läsa in påminnelser om sådant som inte får glömmas bort.
- Programvara som gör att bokstavens ljud hörs när en tangent trycks ned.

Att läsa

Avsnittet bygger på intervjuer med Gunilla von Corswant, Berit Engberg och Solveig Larsson, Specialpedagogiska skolmyndigheten samt med Tina Höglund, Riksförbundet Attention

Det finns flera olika funktionsnedsättningar som kan göra att ett barn har svårt att läsa. Barn med läs- och skrivsvårigheter har ofta svårt att känna igen ord och har problem med att avkoda texten. Det är mödosamt och tar lång tid för dem att läsa och skriva. Det innebär att barnen behöver extra stöd för att skaffa sig ett rikt ordförråd och för att hinna lära sig det de ska i skolan. Många elever kan ha svårt att förstå när de själva läser, men lättare när de får texten uppläst. Svårigheterna leder ofta till att barnen inte tycker om att läsa högt.

Barn och ungdomar som har svårt att läsa riskerar att bedömas efter sin läsförmåga i många ämnen. En OECD-studie bland femtonåringar, Program for International Student Assessment, PISA, visade 2001 att över 70 procent av svårigheterna i matematik och naturorienterade ämnen beror på lässvårigheter. För många elever handlar det om att de inte har fått den träning de behöver därför att de har hamnat i en ond cirkel. De undviker att läsa därför att det är så besvärligt och eftersom de får för lite träning blir det inte lättare med tiden.

Den som har svårt att läsa kan hitta sin läslust genom att lyssna. Att läsa läroböcker genom att lyssna kräver en annan studieteknik än att läsa skriven text. Med en talsyntes i datorn kan man få texten uppläst. Det finns programvara som övar den fonologiska medvetenheten och avkodningsförmågan. Det finns också programvara som övar läshastighet, läsförståelse och studieteknik. När eleverna arbetar med sådana pedagogiska programvaror får de snabb återkoppling.

Om en elev har dator med talsyntes hemma kan läraren skanna in läxan och eleven kan sedan lätt ta med den hem i usb-minnet och välja mellan att lyssna eller läsa på skärmen.

Att skriva

Avsnittet bygger på en intervju med Berit Engberg, Specialpedagogiska skolmyndigheten

Om man har svårt att skriva för hand och till exempel att stava och använda skiljetecken och stor bokstav kan en dator och ett ordbehandlingsprogram med rättstavningsfunktion vara en mycket bra kompensation. När man skriver på dator är finmotoriken inte lika viktig som när man skriver för hand, det är lätt att sudda och resultatet blir fint. Det är också lättare att koncentrera sig på innehållet när datorn tar hand om stavningen och håller reda på när det ska vara stor bokstav. Talsyntes, talande tangentbord och rättstavningsprogram kan hjälpa till med stavningen samtidigt som man skriver texten.

Om man upplever att man för det mesta misslyckas med att skriva är det lätt att tappa självförtroendet och lusten att skriva. Att då få skriva på en dator och känna att man lyckas kan förändra inställningen till skolarbetet och, ännu viktigare, förbättra självförtroendet.

Barn och unga som får skriva på datorn i skolan och får tillgång till bra metoder och kompenserande programvara får samtidigt verktyg för att kompensera sina skrivsvårigheter även som vuxna.

Viktigt att tänka på

Här är några saker som skollädaingen och lärarna behöver tänka på när de har en elev som har svårt att läsa och skriva.

- Tre nyckelord för att barnen ska ha det bra i skolan är bemötande, pedagogik och kompensation.
- Det måste finnas kompetens så att barnens svårigheter upptäcks tidigt.
- Det behövs en handlingsplan för hur eleven ska få stöd, och stödet ska ges om möjligt.

- Skolan och lärarna måste ha kunskap om vilka alternativa verktyg och läromedel som finns, och skaffa dem.
- Det krävs medvetenhet och kunskap om att det finns olika sätt att lära.
- Barn som har svårt att läsa behöver en berättande pedagogik.

Att räkna, beräkna och lösa problem

Avsnittet bygger på information från
Specialpedagogiska skolmyndighetens hemsida

Matematik är tänkande, dialog och kommunikation. Ett rikt matematiskt problem kännetecknas först och främst av att det inte finns en enda väg fram till rätt svar, utan många olika vägar. En elev som ska lösa ett matematiskt problem behöver räkna, läsa, skriva, tänka och lösa problemet samt ibland diskutera uppgiften med andra.

Matematiksvårigheter är ett omfattande och komplext begrepp. När det uppstår svårigheter i lärmiljön runt en elev som ska lära sig matematik kan det ha många skilda orsaker. Elever som har stora svårigheter att räkna inom grundläggande talområde upp till 20 kan begränsas av specifika matematiksvårigheter, vilket är ett fenomen i sig. Grundläggande lässvårigheter kan också skapa problem i matematikarbetet.

Ett gott specialpedagogiskt arbete i matematikundervisningen handlar om att stödja ett varierat sätt att lösa problem. Elever kan tänka på olika sätt när de löser ett problem och de måste få stöd för sitt sätt att tänka. Det gäller för läraren att genom dialog förstå hur eleven har tänkt och vilken väg eleven har valt för att komma fram till svaret.

Den specialpedagogiska analysen runt matematiksvårigheter behöver ha både pedagogisk bredd och ett matematikdidaktiskt djup. Varje elev behöver stöd och bemötande utifrån sin personliga och unika lärsituation.

I nästan alla kommuner finns matematikutvecklare att diskutera kompetensutveckling med. Ett sätt att arbeta med kompetensutveckling är att skapa nätverk för att diskutera matematikfrågor.

Skolan där ingen
tycker att det är konstigt
att ha dyslexi

Skolan där ingen tycker att det är konstigt att ha dyslexi

Tungelsta skola

Utanför 8B:s klassrum i Tungelsta skola i Haninge hänger en affisch med några kända personer som hade dyslexi. Där finns Albert Einstein, Agatha Christie, John Kennedy och Selma Lagerlöf, författarinnan som nästan inte kunde läsa vad hon själv hade skrivit. Och John Lennon som skrivit texter som förändrade världen. Inte så illa av en kille som knappt kunde läsa, står det på affischen.

Anthon Delvret går i 8B. I hans skola är det ingen som tycker att det är konstigt att ha dyslexi. Av skolans trehundra femtio elever har drygt femtio den diagnosen. Att det är så många beror på flera saker. Alla elever som börjar på Tungelsta skola får göra ett standardiserat lästest för att deras eventuella läs- och skrivsvårigheter ska bli upptäckta. Skolan får också i regel information från den tidigare skolan när någon har läs- och skrivsvårigheter. För många elever har problemen upptäckts sent och de ligger ofta långt efter sina jämnåriga i skolan. Många elever som redan har diagnosen dyslexi söker sig också till skolan därför att de vet att de får bra hjälp där.

För Anthon råkar Tungelsta skola vara det närmaste högstadiet och det passar bra för han har dyslexi. I hans klass är det fler som har samma problem.

Tungelsta skola satsar mycket på att ge alla elever det stöd de behöver. När det gäller dyslexi har skolan lyckats så bra att den fick Bertil Hults pris 2006. Priset är en halv miljon kronor och delas varje år ut till den grundskola i Sverige som visat upp det bästa exemplet på hur man kan integrera stödet till elever med dyslexi i skolans arbete. Bertil Hult har själv dyslexi och har barn med dyslexi så han vet hur avgörande det är att få det stöd man behöver i skolan.

För prispengarna köpte Tungelsta skola bland annat några bärbara datorer och en av dem har Anthon just nu. Han använder den ibland när han skriver, antecknar eller lyssnar på böcker.

Alla har rätt till undervisning på sina villkor

Viktoria Mattsson har varit lärare på Tungelsta skola i tio år och nu är hon mentor i Anthons klass. Som alla anställda har hon fått kunskap om dyslexi genom föreläsningar som skolan ordnar och genom att gå på Dysleximässan.

- Vår pedagogik utgår från att alla elever har rätt till undervisning på sina villkor. Hela skolan präglas av den inställningen, säger hon.

Stora delar av undervisningen i Anthons klass är muntlig.

- Jag skulle ha bedrivit undervisningen så även om jag inte hade haft någon elev med läs- och skrivsvårigheter, eftersom jag anser att alla tjänar på det. Men särskilt viktigt är det för de fem elever som har dyslexi, säger Viktoria.

Om eleverna ska läsa någon text som inte finns inläst läser de den högt i klassen. Eleverna med dyslexi behöver inte läsa högt om de inte vill. Klassen läser mycket skönlitteratur och eleverna får ofta i uppgift att skriva något om boken. De som har dyslexi behöver inte bry sig om stavningen när de skriver. När de har blivit mer vana att skriva och det är mindre mödosamt, kan de ägna mer kraft åt stavningen. Det finns också bra stavningsprogram att förlita sig på. För eleverna med dyslexi är det svårt att hinna med och anteckna på lektionerna. De kan i stället använda en mp3-spelare eller sin mobiltelefon för att spela in det som läraren säger.

Alla vill gå till spezzen

För varje elev med dyslexi gör skolan en plan för att kunna ge eleverna en genomtänkt undervisning. De har rätt till anpassat material och att göra sina prov muntligt om de vill. De har också rätt att gå till ”spezzen” när de behöver stöd i de teoretiska ämnena. Spezzen är ett stort, ljus och välkommande rum mitt i skolan. Lugn musik hörs från cd-spelaren och i bokhyllorna står lättläst litteratur. Rummet har åtta arbetsplatser med datorer som innehåller en rad pedagogiska program som passar elever med läs- och skrivsvårigheter.

– Eleverna ser det aldrig som ett nederlag att gå till spezzen, tvärtom, det är ballt. Hit vill alla komma därför att det är lugnt och trivsamt, men spezzen finns till för eleverna med dyslexi. De bestämmer själva, i samråd med ämnesläraren, när de vill komma hit, förklarar Tina Laakso, som är en av skolans speciallärare och nästan alltid finns till hands i spezzen.

Elever med dyslexi kan hitta strategier för att kompensera sina svårigheter så att de klarar sig i skolan, men de behöver stöd för det. De som inte får det stödet hittar ibland strategier för att tvärtom dölja sina problem. En del blir klassens clown för att det inte ska märkas att de inte klarar skolarbetet så bra.

– Här på spezzen får ingen vara clown. Här ska man jobba och vi får verkligen de flesta att vilja anstränga sig, säger Tina.

Hjälp att göra muntliga prov

Eleverna som har dyslexi följer samma undervisning som sina klasskamrater och de börjar alltid varje lektion i klassrummet med att få sina arbetsuppgifter. Eftersom det tar tid att läsa och skriva när man har dyslexi sitter Anthon och de andra eleverna med dyslexi ofta i spezzen och gör det. Där finns det speciallärare som har tid att hjälpa dem. En del elever kommer till spezzen när de har prov för att få hjälp med att göra provet muntligt. Det är till exempel ganska vanligt att eleverna behöver få talen upplästa på matteproven. En del elever kommer ofta därför att de behöver mycket hjälp. De ämnen som de flesta behöver hjälp med är de samhällsvetenskapliga och naturvetenskapliga. Många har svårt att läsa läroböckerna med alla facktermer och svåra ord.

– Elever med dyslexi ska ha tillgång till så mycket hjälpmedel som möjligt, men deras läromedel får inte anpassas för mycket. Det är en balansgång för oss. Skolarbetet får inte bli så lätt att de inte når kunskapsmålen, säger Tina.

Det är ämneslärarna som vet vad eleverna behöver lära sig för att nå kunskapsmålen och det är de som sätter betygen. Klasslärarna ser till att eleverna har material att arbeta med när de är i spezzen. De flesta elever sköter själv kontakten med ämnesläraren och med spezzen. De vet vad de ska jobba med och håller reda på sitt arbetsmaterial och vad de har i läxa. Några behöver hjälp med att få ordning och struktur på sitt arbete.

Skolans alla böcker är inlästa

All litteratur som finns på skolan, både läroböcker och skönlitteratur, finns också i inläst form. Det är beslutat att till varje bok som köps ska det också köpas tio cd-skivor. Det vanligaste är att eleverna lyssnar på böcker på datorn eller på en DAISY-spelare¹. Alla datorer har programmet Amis så att man kan lyssna på DAISY-skivor även på datorn. Vital är en programvara som används mycket på skolan. Med den kan man få texter upplästa med talsyntes.

– Det finns inte så gott om träningsprogram som passar bra för högstadiet. I programmet Lexia finns många uppgifter där man tränar olika förmågor, men det passar bättre på lågstadiet. Chefrens pyramid, som innehåller spel och olika uppgifter i svenska och matte, är för lite äldre barn, men det är i lättaste laget för högstadieelever, säger Tina.

Många elever med dyslexi har problem med engelskan. En del läser engelska som B-språk i spezzen vid sidan om den engelska de läser i klassen. På det sättet får de dubbel dos av det språket i stället för att välja ett annat B-språk. Många använder den så kallade glosmaskinen på nätet. Glosmaskinen är kopplad till läromedlen så att alla glosor kommer upp med översättning när man läser. Spell right är ett rättstavningsprogram som eleverna har stor nytta av. Översättningspennorna är däremot svåra att använda, tycker Tina.

---

¹ DAISY står för Digitalt anpassat informationssystem. Det är en digital teknik som strukturerar ljud, text och bild på ett sätt som gör det enklare att läsa texten och att söka i den.

Skolan har ambitionen att vara en bra skola för elever med alla slags funktionsnedsättningar. Det som är aktuellt nu är att installera en hörslinga i alla klassrum. Men det är framför allt dyslexi som skolan har skaffat sig god kunskap om.

– Skolledningen står helt och fullt bakom vårt arbete för att stödja eleverna med dyslexi. Vi vill bli Sveriges bästa och mest tillgängliga skola för elever med dyslexi, säger Tina.

Mina första skolår var en lång räckta av misslyckade försök

Intervju med Anthon Delvret

– Förut kunde det ta en och en halv termin för mig att läsa en bok som klasskamraterna läste på tre veckor. Men nu tycker jag om att läsa. Det tar lång tid, men det är inte jobbigt.

Anthon Delvret är femton år och går i år åtta. Han har kämpat med läsningen och skrivningen under hela sin skoltid. När han slutade tvåan kunde han skriva sitt namn, men inte läsa. Det bestämdes att han skulle gå om det året för att hinna ikapp och det var bra för honom. Han tränade och tränade, både i skolan och hemma. Hans mamma hade ett knep. Anthon tyckte mycket om chips så han fick ett chips för varje ord han läste.

– När jag gick i trean fick jag diagnosen dyslexi. Jag minns att jag blev arg. Jag ville ju vara som alla andra. Men jag tyckte också att det var bra att få en förklaring till att jag hade så svårt att läsa.

Innan Anthon kom till Tungelsta skola i år sex fick han inte den hjälp han behövde i skolan. Han minns de första skolåren som en lång räckta av misslyckade försök.

– Jag fick göra om mina uppgifter gång på gång. Om man håller på lär man sig ju till slut, men det var inte roligt.

Anthon kan både läsa och skriva

Nu trivs han i skolan och tycker för det mesta att det är roligt att gå dit. Med hjälp av sin egen uthållighet och stöd av föräldrarna, sin mentor och speciallärarna i spezzan har han lärt sig läsa och skriva.

– Och nu har jag börjat lära mig att dubbelteckna konsonanter. Helt plötsligt bara, jag vet inte vad som hänt!

Anthon tycker att SO och historia är roligt, men mest gillar han de praktiska ämnena slöjd, hemkunskap och idrott. Han underlättar skolarbetet för sig själv genom att lyssna på inlästa texter när han inte orkar eller hinner läsa. Oftast lyssnar han på datorn i klassrummet eller i spezzen. Han tycker om att skriva och han växlar mellan att skriva för hand och på datorn.

– Det är faktiskt lättare att skriva för hand men mer praktiskt med datorn där man kan flytta texten och ändra hur mycket som helst utan att det blir kladdigt och fult.

När Anthon skriver använder han programmet Vital som läser upp det han har skrivit så att han hör vad som blivit fel. När han ska jobba med engelska, matte eller NO går han oftast till spezzen för där kan han sitta och lyssna på böckerna i lugn och ro. Han går också dit när han ska göra något prov. Stora prov gör han muntligt, men när det till exempel är glosförhör skriver han svaren själv. Alla inlämningsuppgifter skriver han på dator.

Anthon tycker att det är lätt med matte.

– I tvåan fick jag lära mig några matteknep som jag har haft mycket nytta av. Och så fick jag en ”multiruta”, ett papper med hela multiplikationstabellen. Den måste jag ha, för multiplikationstabellen hör till sådant som är väldigt svårt för mig att komma ihåg.

Ibland tränar han multiplikation i programmet Chefrens pyramid, men mest för att det är kul för egentligen är det för lätt för honom.

Anthon tycker att engelska är svårt. Numera gillar han ämnet men det gjorde han inte förut.

– Jag har fått jobba så mycket med att lära mig läsa och skriva att jag inte har haft tid med engelskan, så jag ligger långt efter. Mitt ordförråd är dåligt men jag tränar glosor väldigt mycket. Jag måste också lära mig att läsa och prata engelska bättre. Skriver på engelska gör jag inte än.

Svenskan går ganska bra. Just nu arbetar klassen med tidningstext och dikter.

– Det som är nytt är svårt. Och vokalerna är alltid svåra.

Kompisar som vet hur det är

De kompisar som Anthon är mest tillsammans med, både i skolan och på fritiden, är Erik och Kevin som går i samma klass och som också har dyslexi. Det är inte så att de gillar varandra bara för att de har ett problem gemensamt, men de tycker att det är skönt med kompisar som vet hur det är att behöva kämpa så mycket med läsningen och skrivningen.

– Vi vet till exempel att man måste plugga mycket mer för att kunna lika bra som de andra. Ibland måste man till och med vara lite bättre för att komma till sin rätt när man har dyslexi.

Anthon, Erik och Kevin vet också att man blir extra trött i skolan när man har dyslexi, eftersom man måste anstränga sig mycket mer än andra elever.

De flesta elever på Tungelsta skola fortsätter till Fredrika Bremergymnasiet i samma kommun och till Fredrik, som gymnasiets del för yrkesförberedande program heter. Lärare från Tungelsta skola åker dit på vårterminen och berättar om alla eleverna och om det särskilda stöd de eventuellt får.

Anthon vill bli arkitekt

När Anthon börjar Fredrika Bremergymnasiet om ett och ett halvt år tänker han välja designprogrammet. Han ska bli arkitekt. Det har han velat sedan han var nio år.

– Jag har alltid tyckt om hus och varit intresserad av planlösningar. När vi var ute och åkte när jag var mindre tittade jag ofta på hus och undrade hur det såg ut där inne.

Om några dagar börjar jullovet och Anthon ska få sitt livs första betyg. Han vet vad han kommer att få och han är nöjd. Han får G i svenska och engelska, men han får många MVG också.

– Om jag inte hade fått den hjälpen som jag får här hade det nog gått sämre, säger Anthon.

Att lyssna

Avsnittet bygger i huvudsak på intervjuer med Hanna Sejlitz, Hörselskadades Riksförbund, samt Eva Andåker och Håkan Bergkvist, Specialpedagogiska skolmyndigheten

Skolan ska ge eleverna goda förutsättningar att lyssna. Det handlar framför allt om att skapa en god ljudmiljö men också om att stödja lyssnandet för de elever som har problem med det. Om man till exempel har svårt med uppmärksamheten och koncentrationen påverkar det förmågan att lyssna. För många hjälper det att få visuell förstärkning.

Det här avsnittet handlar dock mest om elever med hörselnedsättning. När man har en hörselnedsättning har man svårt att *höra* och det är det man först och främst behöver hjälp med för att kunna *lyssna*, vilket i ICF definieras som att avsiktligt använda hörseln för att uppfatta auditiva stimuli.

Ljudmiljön är viktig för alla. Om man måste anstränga sig för att höra vad som sägs blir det mindre kapacitet över för att bearbeta det man hör och det blir svårare att komma ihåg. Därför finns det minimikrav på skolornas akustiska miljöer. Den fysiska skolmiljön behöver utformas i samklang med den förändrade pedagogiken så att den främjar elevernas lyssnande. Det behövs tysta utrymmen för att arbeta i lugn och ro och inte behöva störas av kamraternas sorl. Det behövs en akustik som dämpar ljud.

Barn har större behov av god akustik än vad vuxna har. Om barnet har en hörselnedsättning blir ljudmiljön ännu viktigare och om barnet dessutom inte behärskar svenska helt och fullt betyder ljudmiljön särskilt mycket. Men de vuxna i skolan far också illa av en dålig ljudmiljö. Lärare är enligt Håkan Bergkvist överrepresenterade bland patienter med svår tinnitus. Det är också den yrkesgrupp som oftast söker hjälp för funktionella röstproblem, förklarar han.

God ljudmiljö minskar funktionshinder

I en god ljudmiljö blir alla mindre trötta och kan koncentrera sig bättre. Det gäller klassrummen och alla andra utrymmen i skolan, till exempel korridor-

rerna, matsalen och gymnastiksalen. Elever som har problem med att sortera ljudintryck kan dessutom behöva särskilt stöd för att kunna lyssna i ämnet idrott eftersom det ofta innebär liv och rörelse och en hög ljudnivå.

Det finns ett samband mellan den akustiska miljön och behovet av hörhjälpmedel. En dålig ljudmiljö är funktionshindrande och stigmatiserande medan en god ljudmiljö gör det enklare att använda hörtekniken. Ingen elev ska behöva anstränga sig för att höra utan ska kunna lägga sin kraft på lärandet.

Det är skolhuvudmannen som har ansvaret att skapa en god ljudmiljö i skolan. Därför är det viktigt att skolhuvudmannen har en beställarkompetens som kan garantera att akustikreglering görs av företag med kompetens. Det behövs också en handlingsplan för att hantera bullerproblemen i skolan men nio av tio kommuner saknar sådana handlingsplaner för de skolor de är huvudmän för.

En bra teknik blir använd

Hörtekniken i skolan består av bärbara system eller fasta system med teleslinga. De fasta teleslingorna ger förutsättningar för bra driftsäkerhet och ljudkvalitet. De bärbara systemen ger inte samma kvalitet. Det måste finnas tillräckligt många mikrofoner i klassrummet så att eleverna lätt kan tala med varandra. Om samtalet inte kan flyta på utan problem är det risk att mikrofonerna inte används. Det konstaterade Skolinspektionen i den granskning som nämnts tidigare (2009). Ett bra exempel på fast teknik är den så kallade Örebromodellen som kan användas för elever som är individuellt placerade. I den modellen har varje elev en mikrofon inom räckhåll.

Dagens hörteknik är avancerad och kräver kompetens för att elever med hörselnedsättning ska kunna vara delaktiga i undervisningen. Det är viktigt att tekniken installeras av personer som känner till tekniken. Lärarna måste ha så goda kunskaper att de kan kontrollera att tekniken verkligen fungerar. Det ska också finnas tillgång till tekniskt kunniga personer som kan ingripa när det blir problem.

Många elever behöver stöd och uppmuntran från skolan för att använda sin hörapparat och sina hörhjälpmedel. Hanna Sejlitz, Hörselskadades Riksförbund, förklarar att eleverna inte kan veta hur bra de skulle höra om tekniken användes optimalt, om de aldrig har upplevt det. Det händer till exempel att elever kommer till Riksgymnasiet för hörselskadade i Örebro, där det finns bra teknik, och upptäcker att de hör betydligt bättre än de gjort tidigare under hela sin skoltid.

Barn har olika inställning till sin hörselnedsättning och inställningen kan förändras under skoltiden. I tonåren gör många allt de kan för att dölja nedsättningen. Om skolan frågar en elev i tonåren om han eller hon vill ha en hörutrustning är möjligheten, eller risken, stor att svaret blir nej. Men om allt tyder på att eleven verkligen behöver det stödet får skolan inte nöja sig med svaret. Skolan bör tala med eleven och föräldrarna och försöka få eleven att acceptera hjälpen. Sedan är det skolans ansvar att se till att eleven kan använda utrustningen utan att behöva känna sig avvikande.

Tekniken är inte elevens ansvar

Många barn och ungdomar drar sig för att säga till när tekniken inte fungerar. Det kan handla om att de inte är vana vid att få hjälp med den när de säger till eller att de inte vill vara till besvär och skapa uppmärksamhet runt sin hörselnedsättning. Det blir lätt ett för stort ansvar för eleverna om de själva ska påminna lärare och kamrater om att använda mikrofonen. Skolan bör också försöka hitta lösningar så att eleven inte själv behöver ta ansvar för att hörutrustningen alltid finns på rätt plats. Det kan vara stigmatiserande för ett barn att själv behöva bära den från rum till rum. En utrustning behöver också laddas regelbundet, en laddning räcker inte alltid en hel skoldag, och det är lätt att glömma bort att sköta det om man vill hinna med kompisarna ut på rasten.

Det är viktigt att skolan försöker underlätta allt som har med hjälpmedlen att göra för att inte riskera att eleverna slutar använda dem. En undersökning som Specialpedagogiska institutet gjort (Bergkvist 2001) visar att en femtedel

av studiens individualplacerade högstadieelever som hade hörapparat sällan eller aldrig hörde vad klasskamraterna sa. Drygt fyrtio procent av dem hade inte någon hörselteknisk utrustning i skolan, eller använde inte den de hade. Över sjuttio procent uppgav att läraren sällan eller aldrig skickade runt mikrofonen i klassen eller repeterade det som kamraterna sa. Oftast måste eleven själv ta ansvar för att tekniken fungerade och användes på rätt sätt. En av fem hade alltid eller nästan alltid huvudvärk efter skolan.

Viktigt att tänka på

Här är några punkter som skolledningen och lärarna behöver tänka på när de har en elev med hörselnedsättning.

- Alla som undervisar barn med hörselnedsättning måste ha goda kunskaper om hörselnedsättningar, akustik, hörteknik och om pedagogiska och kommunikativa strategier.
- I grupper där det finns en elev med hörselnedsättning behöver elevantalet minskas.
- En god ljudmiljö är en förutsättning för att hörseltekniska hjälpmedel ska fungera optimalt.
- Elevernas hörapparater ska vara kompatibla med andra hjälpmedel.
- Läraren måste vara uppmärksam på hur eleven förhåller sig till sin hörselnedsättning.
- I klassrummet är det viktigt för läraren att tänka på att inte stå vänd mot tavlan och tala, att inte stå vänd så att eleven ser läraren i motljus och att avståndet till eleven med hörselnedsättning inte är för långt.
- Filmer som visas för eleverna ska vara textade. Om de inte är det behöver elever med hörselnedsättning en utskrift av det som sägs.
- Om det ingår i ett prov att eleverna ska lyssna på ett ljudband eller liknande har elever med hörselnedsättning rätt att få det uppläst eller i skriftlig form.

Allt som är bra
för Johanna är bra
för hela klassen

Allt som är bra för Johanna är bra för hela klassen

Trönö skola

Johanna Skavsjös klassrum är ljudsanerat i varje detalj. Alla stolar har tassar och barnen går i strumplästen. Alla skåpdörrar har tätninglistor för att det inte ska höras när de stängs. Gardinerna är långa för att dämpa ljud. Längst ner i klassrummet hänger ett draperi ett par meter från väggen. Det blir både ett avskärmat hörn med en skön soffa och en ljuddämpare längs hela väggen.

På alla bord ligger vaxdukar. I varje barns pennfack och på vita tavlans pennhylla ligger en tunn skumgummiduk. Lysrören har bytts till en sort som lyser bättre och inte ger ifrån sig något ljud. De tidigare lysrören störde Johannas hörapparat. Hon fick en ny hörapparat nyligen, som är så effektiv att hon hör fläkten i skolan, ett nytt ljud för henne.

Johanna är tolv år och går i år sex på Trönöskolan som ligger i Trönö, ett litet samhälle några mil nordväst om Söderhamn. Johanna har en hörselnedsättning, använder hörapparat och är beroende av en god ljudmiljö och hörseltekniska hjälpmedel för att det ska fungera bra i skolan.

Trönöskolan är en låg- och mellanstadieskola med 78 elever och en förskoleklass. I anslutning till skolan finns en förskola. Johannas klass består av 14 elever.

– Att eleverna är så få beror på att klassen delades när de började mellanstadiet, förklarar skolans rektor Tommy Lundvall. Från början var det tänkt att vi skulle ha en klass med 28 elever i år fyra till sex. Vi har inte skapat en mindre klass för Johannas skull, men det hade inte varit bra för Johanna att gå i en så stor klass.

60 procent resurs

Birgitta Grahn är Johannas klasslärare. Ansvaret för att Johannas skoldag ska fungera bra delar hon med Agnetha Lindberg, som är fritidspedagog. Agnethas heltidstjänst på skolan är uppdelad så att hon är resursperson i Johannas klass till 60 procent och arbetar på fritidshemmet resten av tiden.

- Pengarna till resurspersonen söker vi från kommunens centrala skolmedel. Det är ont om pengar och inte lätt att få anslag, men vi har argumenterat väl och visat att stödet ger bra resultat, säger skolans rektor.

Det finns ett åtgärdsprogram om vilket stöd skolan ska ge Johanna för att hon ska nå kunskapsmålen. Programmet har skrivits mest därför att det krävs ett sådant för att skolförvaltningen ska anslå pengar till särskilt stöd.

Birgitta övertog klassen i årskurs fem. Vad hon framför allt har att tänka på under lektionerna när det gäller Johannas hörselnedsättning är att alltid ha mikrofonen på sig och att stå så att Johanna ser hennes ansikte.

- Jag skriver också mycket på tavlan så att eleverna kan använda både hörseln och synen i undervisningen. Men ibland har Johanna ändå behov av att jag riktar mig speciellt till henne, säger Birgitta.

Att vara två vuxna i klassrummet fungerar bra därför att Birgitta är en prestigelös lärare, säger Agnetha. Och därför att Agnetha är en pedagogiskt intresserad resursperson, säger Birgitta. Agnetha hjälper inte bara Johanna utan även de andra barnen i klassen när Johanna inte behöver henne.

- Att hjälpa de andra barnen är ofta en hjälp för Johanna, för det bidrar till lugnet i klassen, förklarar hon.

Det som är bra för Johanna är bra för hela klassen

När Birgitta är sjuk tar Agnetha hennes plats. Det har de kommit överens om för att Johanna ska slippa möta nya lärare i onödan.

– Men detta, och allt annat vi gör som är bra för Johanna, är bra för hela klassen, säger Birgitta och Agnetha.

Agnetha hjälper Johanna med att anteckna eftersom det är svårt för henne att hinna det när hon samtidigt behöver titta på läraren. På nationella provet i år fem ingick som ett moment att eleverna skulle lyssna på en inspelad text. Johanna fick manus så att hon kunde läsa samtidigt.

– Det är sådant som man måste tänka på i förväg så att man beställer och hinner få texten innan det är dags för provet, säger Agnetha.

Agnetha är uppmärksam på om Johanna inte hör och uppfattar. Båda kan handalfabetet och en del tecken, vilket gör att de snabbt kan kommunicera tvärsöver klassrummet om enkla saker, till exempel hur ett ord stavas. De känner varandra väl så de behöver bara utbyta en frågande blick och en nickning för att Agnetha ska veta om Johanna har hört och klarar sig utan hjälp.

Johanna klarar skoldagen bra därför att hon inte behöver anstränga sig extra för att höra på lektionerna. Hon har tillgång till god teknik och ett personligt och pedagogiskt stöd. Hon får gott stöd att höra och kan koncentrera sig på att lyssna.

– Men visst händer det att Johanna blir trött mot dagens slut, säger Birgitta. Då har vi ofta idrott eller något estetiskt ämne och det blir mycket ljud som tröttar. Ibland får klassen i stället sitta och läsa de sista tjugo minuterna.

Trönöskolan har regelbunden kontakt med en rådgivare från Specialpedagogiska skolmyndigheten och två gånger om året kommer rådgivaren till skolan och ger pedagogiskt stöd. Hon har också ordnat en halv studiedag för skolans personal. Agnetha har gått en utbildning som myndigheten har ordnat. Johannas klasskamrater har lärt sig handalfabetet och några tecken. Alla skolans elever har fått veta lite om hur det är att ha en hörselnedsättning och har fått prova att höra med hjälp av hörapparat.

Bästa tänkbara hörselteknik

Hörseltekniken i klassrummet är den bästa tänkbara. Rummet har en fast hörslinga och Birgitta och Agnetha bär alltid en så kallad madonnamikrofon. Eleverna sitter gruppvis fyra och fyra och varje elevgrupp delar på en mikrofon, som står i mitten så att alla når den. Eleverna är disciplinerade och kommer för det mesta ihåg att använda mikrofonen. Den som glömmer det får en påminnelse av kamraterna eller av Agnetha.

- Johanna hör allt som sägs i mikrofonerna. Men även klasskamraterna har nytta av anläggningen eftersom det finns en högtalare. Den goda ljudmiljön gynnar alla, klassen vill inte vara utan hörslingan, säger Agnetha.

Det finns också en portabel hörslinga som går att växla mellan rundupptagning och att ta upp en röst. Utrustningen råkade komma till skolan när Johanna inte var där så klasskamraterna fick instruktioner om hur den fungerar och lärde sedan Johanna när hon kom tillbaka. Det stärkte klassens känsla av att alla är delaktiga i ansvaret att skolan ska fungera för alla.

Det är oftast Agnetha som har kontakt med tekniska hörselvården i Hudiksvall, fem mil från Trönö. Hon ringer när något inte fungerar och får ofta vägledning per telefon så att hon kan rätta till felet. Annars kommer teknikerna till skolan inom några dagar och ser till att Johanna får en fungerande teknik igen. Under tiden använder man den portabla slingan.

- När Johanna började skolan såg man över elsystemet för att hörseltekniken skulle fungera perfekt. Nu är det ändå någonting i byggnaden som ger störningar i klassrummets högtalare och som vi försöker göra något åt tillsammans med teknikerna på hörcentralen, berättar Agnetha.

Hörseltekniken utvecklas snabbt, det har hänt mycket på de få år som Agnetha har varit resursperson i Johannas klass. Mycket blir bättre, men det uppstår också nya komplikationer. När Johanna vistas i ett rum nära sitt eget klassrum, som under intervjun för den här studien, hör hon vad läraren säger i klassrummet.

Matsalen inte ljuddämpad

Ljudnivån i matsalen skulle behöva dämpas för alla elevers skull. Det vore bra med långa, tunga gardiner och vaxduk på borden som i Johannas klassrum, men skolan har inte skaffat det därför att det skulle försvåra personalens arbete för mycket. På väggen hänger ett stort öra i plast som lyser grönt, gult eller rött beroende på om ljudnivån är lagom eller för hög. Plastörat fyller en funktion, barnen vill oftast medverka till att örat ska lysa grönt. Men emellanåt kan de inte motstå frestelsen att undersöka hur högt de behöver väsnas för att det ska lysa rött.

Johanna har haft extra stöd sedan hon gick i förskoleklass. Agnetha har följt henne hela tiden och varit den som gett henne stöd sedan år fyra. Johanna har en bror som också har en hörselnedsättning och går i år ett. Det är väl bäddat för lillebror, som nu får del av all den kompetens och erfarenhet skolan skaffat sig genom att skapa en bra lärandemiljö för Johanna. För honom finns en personlig fjärdedels resurstjänst. Han får också stöd av skolans talpedagog, men hon går snart i pension och därefter kommer den resursen inte att finnas. Johanna och hennes lillebror har klassrum långt ifrån varandra för att den enas hörselteknik inte ska störa den andras.

Nästa år börjar Johanna högstadiet och skolan har börjat förbereda övergången tillsammans med hennes nya skola. Skolorna har haft ett första möte då Birgitta och Agnetha deltog från Trönöskolan. Johannas föräldrar och Specialpedagogiska skolmyndighetens rådgivare var också med. Den nya skolan har fått veta vilket stöd Johanna behöver och fått rådet att ordna så att hennes klass har så många lektioner som möjligt i ett och samma klassrum. Det diskuteras också om Agnetha skulle kunna följa med och stödja Johanna den första tiden i nya skolan. Både Agnetha och Johanna tycker att det vore bra.

Kamraterna påminner varandra om att tala så att jag hör

Intervju med Johanna Skavsjö

Johanna ska bli veterinär när hon blir stor. Det har hon redan bestämt för hon tycker mycket om djur. Hon har husdjur hemma, hos både mamma och pappa, som hon bor hos växelvis en vecka i taget.

I skolan är bild och elevens val de roligaste ämnena, tycker Johanna. Elevens val innebär att man terminsvis väljer slöjd, drama eller idrott. Alla är ämnen där det kan vara mycket ljud och oljud, men Johanna gillar dem ändå.

– På idrotten och rasterna brukar jag dämpa ljudet i hörapparaten.

Hon har också en bra hörapparat som i viss mån reglerar ljudet själv.

Johanna har inga problem med ämnena svenska och matematik och behöver ingen särskild hjälp på de lektionerna, utöver hörseltekniken.

– Men i engelska är det svårt med uttalet, säger hon.

Extra stöd i engelska

Engelska är det enda ämne som Johanna får extra stöd i. Birgitta och Agnetha ser till att hon ligger en vecka före kamraterna. Agnetha och Johanna läser nästa veckas läxa högt tillsammans i förväg för att Johanna ska vara lite bekant med texten.

– Det kan vara svårt med främmande språk när man har en hörselnedsättning. Johanna hör inte de tonlösa ljuden i engelskan så hon behöver stöd för att veta hur de uttalas. Därför har vi arbetat mycket med fonetiska tecken, förklarar Agnetha.

Johanna och Agnetha har delad vårdnad om den portabla hörslingan även om Agnetha tycker att det är dags för Johanna att själv se till att den finns där hon behöver den. Johanna å sin sida vill gärna ha hjälp emellanåt.

– Den är liten och lätt så det är inget problem att bära den men jag glömer den, särskilt när vi ska ha slöjd för då är vi ute på rast innan. När jag har glömt den brukar jag fråga om lärarna ska prata mycket och om de ska det hämtar jag den.

Johanna har snälla klasskamrater som är måna om att hon inte ska missa något.

- De påminner varandra om att tänka på att jag ska kunna höra vad de säger och när jag inte hör berättar någon för mig vad de säger.

Hon har inte varit med på något läger, kollo eller någon annan träff för barn med hörselnedsättning, men hon tycker att det skulle vara spännande. En gång har hon träffat andra barn med hörselnedsättning. Det var när hon besökte en hörselklass i Gävle tillsammans med sin pappa och sin lillebror. Föräldrarna tyckte att barnen skulle få se hur det var och få fundera på om de ville gå i den skolan i stället för hemskolan.

- Men jag ville inte flytta dit. Det är ju här jag har mina kompisar, säger Johanna.

Tekniken inte Johannas problem

Johanna kommer inte på något som skulle kunna fungera bättre i skolan. Inte heller har hon något att tillägga om sin hörselteknik. Tekniken är inte hennes problem och den vållar henne inte heller några problem.

- Utom att det knastrar i hörapparaten ganska ofta, men då säger jag till Agnetha. Och så händer det att mina klasskamrater glömmar att prata i micken eller vänder sig bort när de pratar fast de har den i handen. Men jag behöver inte säga till så ofta, det gör Agnetha för det mesta.

Hur väl hörseltekniken än fungerar är det tröttande att ha en hörselnedsättning.

- Jag är ofta trött efter skolan. Då brukar jag lägga mig framför teven. Och jag är särskilt trött nu när jag har blivit vaccinerad mot svininfluensan.

Foto: Leif Johansson/Bildarkivet.se

Att fokusera uppmärksamhet

Avsnittet bygger i huvudsak på intervjuer med Gunilla von Corswant och Solveig Larsson, Specialpedagogiska skolmyndigheten samt med Tina Höglund, Riksförbundet Attention

Det finns många barn och ungdomar i skolan som har svårt att koncentrera sig, komma igång och arbeta uthålligt. Om något är tråkigt har barnen ofta svårt att mobilisera arbetslust och behöver ofta omväxling i arbetet. De behöver uppmuntran och feedback under arbetet. De här svårigheterna finns i olika grad bland eleverna i varje skola.

De problem som nämns här är vanliga bland barn med en neuropsykiatrisk funktionsnedsättning, men det betyder inte att alla barn med dessa funktionsnedsättningar har samma problem.

En del barn behöver hjälp med att välja mellan olika alternativ, att se sammanhang och att skilja mellan viktigt och oviktigt när de söker fakta i böcker och på nätet. De kan också behöva stöd i att planera sitt arbete och bedöma hur lång tid det kommer att ta. Att tala om när man inte förstår, att bestämma när det man gjort är bra nog och avsluta ett arbete kan också vara svårt.

Den kunskap som finns om neuropsykiatriska funktionsnedsättningar har skolan ännu inte gjort till sin, anser Tina Höglund, Riksförbundet Attention. När ett barn har fått en diagnos är det viktigt att kunskapen överlämnas till rektor, klasslärare och speciallärare och att barnets förmågor och problem beskrivs så att informationen kan omsättas till rätt stöd i skolan, betonar hon.

Det är viktigt att skolan är medveten om att neuropsykiatriska funktionsnedsättningar kan yttra sig olika hos flickor och pojkar, betonar Solveig Larsson. Pojkarna hörs och syns ofta medan flickorna inte alltid blir sedda och uppmärksammade därför att de ofta är tysta. När de inte hänger med kan det uppfattas som om de sitter och tänker på annat. Det finns en risk att läraren nöjer sig med att flickan klarar sig hjälpligt, fast hon i själva verket skulle lyckas bättre om hon fick det stöd hon behövde.

Att delta i skolans idrott kräver att man ska kunna uppfatta snabbt, ta emot gruppinstruktioner, tävla och förstå regler. Man behöver stå ut med en hög ljudnivå i gymnastiksalen, omklädningsrummet och duschen. Dessutom krävs det att man uppfattar avstånd och snabba rörelser för att kunna fånga en boll och att väja för att inte kollidera. Många elever behöver särskilt stöd för att kunna finna sig tillrätta och komma till sin rätt i den miljön.

För många barn med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar fungerar det bra i skolan de första åren. De har ett fast klassrum, en klar struktur på arbetsdagen och en lärare som de träffar varje dag. På högstadiet blir det svårare. Klasserna splittras och eleverna ska finna sig tillrätta i en ny grupp, kanske i flera olika grupper. De ska ta sig mellan olika lokaler, vilket kan ta mycket psykisk kraft eftersom funktionsnedsättningen kan göra att eleverna har svårt att hitta i skolan. De första skolårens trygga, kända rutiner är borta och många upplever stress och utanförskap när de kommer upp i högstadiet. Rasterna är ingen avkoppling utan ofta det mest stressande under skoldagen. Många blir mobbade, andra blir själva mobbare.

På gymnasiet blir undervisningen ännu mer inriktad på en rad ämnen. Eleverna möter många lärare under en skoldag, och lärarna hinner inte lära känna varje enskild elev och ge dem den omsorg och det stöd de kan behöva. I gymnasiet förväntas eleverna klara sig på egen hand betydligt mer än i grundskolan. För elever med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar blir problemen ofta allt tydligare med åldern. Det är vanligt med depressioner bland elever på högstadiet och gymnasiet, säger Gunilla von Corswant och tillägger att skolk är en varningsklocka om att eleven inte mår bra. Ett skäl till skolk kan vara att eleverna inte har ro att sitta i skolan. En annan vanlig anledning är att eleverna inte orkar vara i skolmiljön. En del vägrar att gå i skolan, men det är vanligare att de bara inte kommer i väg utan blir sittande hemma.

Gunilla von Corswant har intervjuat 250 personer som har ADHD eller Aspergers syndrom och som fått sin diagnos i vuxen ålder (ej publicerad studie). De intervjuade har beskrivit sin skoltid och ger bilden av en skola som inte alltid har kunnat ge dem det stöd de behövde. Många berättar om en

skoltid fylld av känslor av tillkortakommanden och utanförskap. De minns att de ofta fick höra ”Du kan, bara du vill” och liknande kommentarer. En del lämnade gymnasiet i förtid. Gunilla von Corswant anser att elevernas situation generellt har blivit bättre än för tio år sedan, men att det finns stora skillnader i kunskap och förhållningssätt mellan olika lärare, skolor och kommuner. Det förekommer än i dag att barn får höra kommentaren ”Du kan, bara du vill” från lärare som inte vet att en ojämn begåvning ofta är en del av funktionsnedsättningen.

Problemen kan bli stora för eleven och familjen, men i de flesta fall skulle det inte behöva vara så. Om skolan har kunskap och insikt kan ganska små insatser förändra skolvardagen och minska stressen. Eleverna behöver ett ställe där de kan dra sig undan och sitta i lugn och ro. Många mår bra av att ha en egen mentor, en person som de träffar regelbundet flera gånger i veckan och som de kan fråga om allt som är oklart. De behöver också få veta hur varje skoldag ska se ut, vad de ska göra, var de ska vara, vilken lärare de ska ha, hur länge varje moment ska pågå. De ska helst få egen personlig information. Ibland kan det räcka att läraren påpekar ”Det här gäller dig, Kalle”, när klassen informeras om något. När man har en neuropsykiatrisk funktionsnedsättning har man ofta lättare att uppfatta talad information om man också får den visuellt. Det finns flera alternativa verktyg som kan underlätta för läraren som ska ge informationen och för eleverna som ska ta emot den.

För elever med koncentrationssvårigheter är datorn och lämpliga program både pedagogiska och kompensatoriska verktyg. De kan avgöra om eleverna kan ta till sig den kunskap de har rätt till och om de når kunskapsmålen eller inte. Verktygen kompenserar genom att hjälpa eleverna att ta sig förbi sina svårigheter och att utnyttja hela sin förmåga. De ger struktur och tydliggör vad eleverna ska öva och när, hur många uppgifter de ska göra och vad de ska göra sedan.

Datorn och de pedagogiska programmen kan göra skolarbetet roligare. De hjälper eleverna att arbeta mer koncentrerat och uthålligt. De lyckas ofta med det som omgivningen misslyckas med, att motivera eleven. Antingen

det handlar om skrivning, läsning eller räkning måste läraren själv behärska datorn och programmen så att eleven kan få hjälp att hitta arbetssätt och metoder som passar just henne eller honom.

Viktigt att tänka på

Här är några punkter som skolledningen och lärarna behöver tänka på när de har en elev som har problem med uppmärksamheten och koncentrationen.

- En lugn miljö och tidiga insatser är a och o.
- Lärarna behöver kompetens och fortbildning.
- Det är viktigt att skolan har en god elevvård.
- Det behövs en lärare som är ansvarig för att driva dessa frågor i skolan.
- Överlämnandet när elever ska byta stadium eller skola måste ske omsorgsfullt så att kompetensen och stödet inte försvinner.
- Barnens sociala miljö och fritid är också viktig. Skolan behöver samarbeta med ansvariga i kommunen, till exempel socialförvaltningen och fritidsförvaltningen.

Här möter elever med Asperger ödmjukhet och lyhördhet

Här möter elever med Asperger ödmjukhet och lyhördhet

Östra Reals Gymnasium

Philip Pettersson Diaz går naturvetenskapliga programmet på Östra Reals Gymnasium i Stockholm. När han gick i år åtta i grundskolan fick han diagnosen Aspergers syndrom, så när det var dags att söka till gymnasiet ville han gå i en skola där han kunde få tillgång till en liten klass. Det fick han på Östra Real.

Han går andra året på gymnasiet. Sammanlagt har skolan omkring 1 000 elever och 32 av dem är knutna till Aspergerverksamheten, som till vardags kallas IVAS (Individuella programmet Asperger). Eleverna kan välja mellan tre program, individuella, samhällsvetenskapliga och naturvetenskapliga. Alla skolans elever kan också göra individuella val inom sina program. Det finns även elever med Aspergers syndrom som går i stor klass och inte har någon kontakt med IVAS.

Under sitt första gymnasieår gick Philip enbart i den lilla klassen. Efter det började han år ett på naturvetenskapliga programmet i stor klass. Han är alltså ett år äldre än klasskamraterna där. I den stora klassen läser han kemi, biologi och fysik. Matematik läser han i båda klasserna och de övriga ämnena i den lilla klassen. De individuella och samhällsvetenskapliga programmen kan man läsa helt och hållet i liten klass. Det är möjligt att få högskolebehörighet i liten klass. Alla elever på skolan kan läsa ämnena i alla svårighetsgrader, från A till D, och till och med en del högskolekurser.

IVAS klasser har fem eller sex elever och arbetslaget består av nio lärare och tre assistenter.

– Eftersom vi har så små klasser kan vi lära känna alla elever. Vi kan följa dem och låta dem utvecklas från sina egna förutsättningar, säger Viveca Engman, som är inriktningsledare på IVAS. Hon är specialpedagog och lärare i svenska och engelska.

Kognitiv, social och emotionell kunskapsutveckling

På Östra Real anser man att elevernas kunskapsutveckling har tre delar: den kognitiva, den sociala och den emotionella, och de är lika viktiga och lika mycket värda. IVAS arbetslag har en genomtänkt struktur för arbetet med att stödja eleverna i utvecklingen. Lunchen används till exempel till sociala aktiviteter.

- Vi spelar kort eller sitter och pratar. En del vill vara med, andra vill hellre sitta vid datorn. Vi arbetar också i projekt över ämnesgränserna. Eleverna arbetar i grupp och det är vår erfarenhet att alla klarar det om vi i personalen är ödmjuka och lyhörda för hur de vill ha det, säger Viveca.

Det finns ingen Aspergerpedagogik

Det finns ingen särskild Aspergerpedagogik men det finns en del som är särskilt viktigt att tänka på för att undervisningen ska bli bra, förklarar Viveca Engman. Först och främst behöver lärarna kunna individualisera undervisningen. För en del elever är det viktigt att lärarna är tydliga och tänker på att dela upp uppgifter och instruktioner i små avsnitt. Det gäller proven också. En elev kan behöva ha någon som sitter bredvid och stödjer arbetsprocessen, steg för steg: ”Läs frågan. Hur är svaret? Skriv ner det.”

- Håltimmar fungerar inte så bra för våra elever, så det har vi inga. I stället har vi timmar för individuella studier, då assistenterna hjälper eleverna med det som lärarna och eleverna själva anser att de ska prioritera, förklarar Viveca.

För att vardagen i skolan ska fungera bra för eleverna med Asperger behöver Viveca och hennes kolleger ha tät kontakt med elevernas övriga lärare. Framför allt behöver en del elever stöd när rutinerna bryts, till exempel att schemat ändras, att en lektion blir inställd eller att klassen ska byta lokal. Eftersom eleverna som läser naturvetenskapliga programmet inte är med den stora klassen hela tiden händer det att de glöms bort när de andra i klassen får information.

- Vi arbetar för att hitta de bästa formerna för kontakten med andra lärare, men vi är inte nöjda än, säger Viveca.

Vill vara dynamiska och flexibla

Arbetslaget på IVAS träffas en gång i veckan för handledning och planering. Ibland är skolledarna med på mötena. Assistenterna uppdaterar varje elevs stödbehov var femte vecka.

- För det mesta är det eleverna i år ett som får mest stöd, men vi vill vara dynamiska och flexibla. Det ska finnas utrymme så att någon kan följa med en elev som behöver ta en promenad eller sitta i enskildhet och få hjälp med studierna, säger Viveca.

Varje elev har en egen vrå med egen dator i klassrummet. När de inte arbetar vid datorn sitter de runt ett stort gemensamt bord. Viveca, som undervisar i svenska och engelska, använder inte några pedagogiska program.

- Vi behöver lära oss mer om olika pedagogiska program. Mycket av det som finns för elever med läs- och skrivsvårigheter skulle passa vissa av våra elever, säger Viveca.

Några elever läser inläst skönlitteratur på engelska och svenska. Viveca önskar att det fanns fler inlästa böcker på skolan men det kostar mycket. Hon har försökt låna DAISY-spelare och skivor i DAISY-format på biblioteket men det var inte tillåtet att låna till en skola fick hon veta.

Alla elever på Östra Real har tillgång till skolans fronter, en webbaserad plattform för lärande och kommunikation. Den kan de nå på vilken dator som helst med hjälp av en e-legitimation. På fronter samlar de sitt eget arbetsmaterial och lärarna lägger ut det som eleverna behöver, till exempel uppgifter, läxor och gloslistor. Fronter är en bra hjälp för alla elever och särskilt för dem som har svårt att hålla reda på böcker, tider och annat.

På idrottslektionerna är alla elever från IVAS tillsammans. De har fler lektioner i idrott och hälsa än de andra eleverna.

– Många av våra elever blir lätt sittande så de behöver så mycket idrott och rörelse vi kan ge dem. Det är viktigt att lägga upp lektionerna så att alla får vara med på sina villkor. Det går bra om idrottsläraren har förstått elevernas förutsättningar och bemöter dem med respekt. Någon kan behöva få god tid på sig för att vänja sig vid beröring, en annan behöver träna sig i att hålla avståndet till andra så att det inte blir kollision.

Prova-på-dagar

De flesta elever på IVAS har deltagit i ”prova-på-dagarna” innan de kommer till Östra Real. Under prova-på-dagarna deltar eleverna i undervisningen ett par dagar för att få en inblick i hur det är. De mottagande lärarna har i regel inte träffat någon på elevernas förra skola men de har fått en viss information från lärarna om hur det har fungerat för eleven. För en del elever finns det bra åtgärdsprogram som IVAS personal får läsa. Ibland har man också kontakt med studievägledaren på den tidigare skolan.

– Ofta tycker vi att det är lika bra att inte få veta så mycket. Det kan vara bra för eleverna att få börja på nytt här, och att vi utgår från den information vi får från eleverna och deras föräldrar.

Lärarna på IVAS har mer kontakt med föräldrarna än vad som är vanligt på gymnasiet. Föräldrarna får mycket information om hur man arbetar och får veta när något ska hända som inte hör till den vanliga vardagen. Lärare och föräldrar talar också med varandra om vad de kan arbeta med hemma för att stödja sitt barn. När eleverna fyller arton är det de som bestämmer om föräldrarna fortfarande ska ha kontakt med skolan eller om de vill sköta skolarbetet helt själva. Det finns också ett föräldraforum där föräldrarna kan träffa varandra.

Många har farit illa i grundskolan

En del av eleverna som kommer till IVAS har haft det bra i skolan och fått gott stöd, men det finns också många som har varit mobbade och farit illa. Det finns de som är deprimerade när de börjar på Östra Real. Där anstränger sig personalen för att varje elev ska bli sedd, och man talar mycket med eleverna om hur man beter sig mot varandra. Dessutom talar man mer om elevernas utvecklingsmöjligheter än om deras diagnos.

Skolan följer inte eleverna med Aspergers syndrom efter skoltiden, men gör en del för att förbereda dem för nästa fas i livet. De kan göra studiebesök på en folkhögskola, och några före detta elever har kommit till skolan och berättat om hur det är att läsa på folkhögskola och universitet.

Skolledningen står bakom IVAS arbete och förstår att eleverna där behöver mer tid och mer personal än andra elever. De extra kostnaderna för att ha små klasser finansieras med högre skolpeng. En sak som Viveca önskar är att det fanns tid för att pröva fler sätt att integrera eleverna bland skolans övriga elever. Hon önskar också att IVAS skulle kunna vara en resurs och ett stöd även för de elever med Asperger som är helt integrerade i stora klasser. I dag har de ingen kontakt med IVAS.

– Men de elever vi har ansvar för får det stöd de behöver. Vi erbjuder dem en bra verksamhet. De får en bra utbildning. Och de får kärlek.

Här får man hjälp när man behöver

Intervju med Philip Pettersson Diaz

- Det bästa här är att man får hjälp när man behöver. I den stora klassen är vi 33 elever så där är det svårt att få hjälp.

Philip Pettersson Diaz hör hemma i två klasser i den stora hundraåriga skolan Östra Real på Östermalm i Stockholm. Hans lilla klass håller till på markplanet i IVAS och den stora högre upp i skolan. Philip säger ofta ”här nere” och ”där uppe” när han talar om de två klasserna.

- Där uppe möts man av en våg av ljud när man öppnar klassrumsdörren. Här nere är det lugn och ro. Andra elever kommer och sätter sig i vår soffa ibland därför att det är tyst.

Vi som har Asperger är ju inte så sociala

Själv sitter han inte i soffan så ofta.

- Vi som har Asperger är ju inte så sociala så vi behöver inte så mycket utrymme för att umgås. Jag har goda relationer till klasskamraterna på båda ställena, men jag umgås inte särskilt mycket med dem och jag träffar sällan någon av dem utanför skolan. Vi bor utspridda över hela stan.

Philip är sjutton år och bor med sina föräldrar och två yngre syskon i Johannesshov i södra delen av Stockholm. Det är bara fyra år sedan han fick sin diagnos.

- Jag var inte lika social som andra. Jag behöver inte så mycket närvaro av andra människor. Jag har inte sett det som något problem, men de tyckte att jag var lite butter i skolan. Mina föräldrar blev oroliga så jag blev ivägsläpad till en psykolog.

När Philip skulle bestämma vilket gymnasiet han skulle välja deltog han i prova-på-dagarna i Östra Reals Aspergerverksamhet och både han och hans föräldrar tyckte att det var bra. Han valde naturvetenskapliga programmet därför att han gillar biologi. Kemi däremot tycker han är svårt.

– Vi har mycket matte, fyra lektioner i veckan där uppe och en här nere. Jag har jag en vänlig och förstående lärare där uppe. Han säger att jag ska fråga mer på lektionerna, men det förstår jag inte riktigt. Jag ber ju om hjälp när jag behöver.

Lektionerna i lilla klassen är ofta upplagda så att läraren går igenom det de ska jobba med och skriver instruktionerna på tavlan. Sedan sätter sig alla vid sin dator och arbetar var och en för sig. I svenskan håller klassen på med argumenterande texter. Philip tycker att svenskan går bra, men det är inte hans favoritämne. Engelskan har han inte så mycket att säga om, den går också bra för honom. Spanska har han lärt sig hemma eftersom hans mamma kommer från Chile. I grundskolan hade han modersmålsundervisning i spanska tills han själv protesterade. Han tyckte det var slöseri med tiden att läsa utan att få betyg. Så han valde spanska som B-språk i stället och fick bra betyg.

Matematikstuga och fronter

På Östra Real finns ”matematikstugan”, en resurs för alla elever. Den är öppen en gång i veckan och dit kan alla gå och få hjälp med det de behöver. Det finns alltid en eller två lärare till hands för att hjälpa till. Philip går dit varje vecka men tycker att det är jobbigt därför att det är så högljutt. En del går dit bara för att sitta och prata och Philip blir störd. Det finns också en stuga där man kan få hjälp med engelskan.

Skolans fronter, som finns på webben, är bra, tycker Philip. Där hittar han information om läxor och uppgifter. Det är också där man lämnar in sina uppgifter och det gäller att hålla tiden. Kommer man för sent är mappen för inlämning låst och man måste kunna förklara varför man lämnar för sent.

Eleverna på IVAS äter lunch efter de andra eleverna. De har en egen matsal, men kan välja att sitta i stora matsalen om de vill. Skolmaten är bra, Philip äter på skolan varje dag utom då det är kokt fisk och potatis. Då blir det en Big Mac i stället.

Idrottslektionerna är alltid roliga. Philip gillar innebandy och att vara i gymmet. Dans och aerobics förekommer inte och han saknar det inte.

– En gång fick vi värma upp med polka. Det var inte särskilt populärt.

Vill inte bli överbeskyddad

För det mesta klarar Philip sitt skolarbete på egen hand. Han vill inte bli överbeskyddad och det blir han inte heller, men han tycker att det är bra att lärarna där nere har kontakt med lärarna där uppe.

- Det händer att jag blir bortglömd när de informerar om ett ändrat prov, men de försöker verkligen hjälpa till för att jag ska få veta det jag behöver.

Ibland blir det kollisioner mellan arbetet i den lilla klassen och den stora. Häromdagen hade Philip två prov samma dag, ett på varje ställe.

- Då var jag arg och det syntes väl för en lärare sa: ”Varför är du så sur? Ge mig ett leende!” Men jag hade ingen lust att le.

Diskussionsfrågor

Det har visat sig att det är viktigt för barn att få vara tillsammans i klassrummet med andra och få sitt stöd istället för att få sitt stöd vid sidan om. Hur skulle man kunna utforma skolmiljön så att det passar alla? (Både stort och smått.)

Den nya skolan är mer flexibel (mindre katederundervisning). Hur påverkar det elever med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar?

Varför har det blivit så bra för dessa elever? Lyft fram viktiga pusselbitar och diskutera hur ni skulle kunna göra på er skola.

Hur kan hjälpmedel eller alternativa verktyg underlätta för elever med funktionsnedsättning? Vilken kunskap behöver läraren?

Diskutera hur man kan hantera om en elev inte vill ta emot eller använda hjälpmedel. Vilket ansvar har skolan?

Hur bör man som lärare agera om man har en elev med funktionsnedsättning i klassen? Bör alla på skolan involveras i hur det är att ha en funktionsnedsättning? Vilka ska vara involverade i arbetet med att specialanpassa? Kan man specialanpassa för mycket? Hur vet man att det är lagom?

Vilka problem kan uppstå för elever med funktionsnedsättning då många lärare och lokaler är involverade? Hur bör man jobba runt dessa problem?

Hur skulle man kunna förbereda elever med funktionsnedsättning för arbetslivet i större utsträckning än man gör idag?

Referenser

Barnkonventionen (1989). FN.

Bergkvist, Håkan (2001). *74 röster om skolan: Att vara hörselskadad individual-placerad i år 7, 8 eller 9: Enkätundersökning bland elever i DESTUW län som är ordinerade hörapparat*. Specialpedagogiska institutet.

Eriksson, Lilly (2006). *Delaktighet och funktionshinder – en studie av delaktighet i skolan för barn och ungdomar med funktionshinder*. Karolinska institutet.

FN, utrikesdepartementet och socialdepartementet (1995). *Standardregler för att tillförsäkra människor med funktionsnedsättningar delaktighet och jämlikhet*.

Jonassen, Bjørn (1998). *Middels og moderat tunghørte elevers erfaringer med hjelpetiltak i grunnskolen: intervju med syv tunghørte elever i videregående skole i Vest-Agder*. Hovedoppgave i spesialpedagogikk. Universitetet i Oslo.

Klassifikation av funktionstillstånd, funktionshinder och hälsa. Svensk version av International Classification of Functioning, Disability and Health (2003). Socialstyrelsen.

Konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning. Promemoria. (Ds 2008:23).

Lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade, LSS.

Program for International Student Assessment, PISA (2001). OECD.

Regeringens proposition (2000). *Från patient till medborgare – en nationell handlingsplan för handikappolitiken*. (1999/2000:79).

Skolinspektionen (2009). *Skolsituationen för elever med funktionsnedsättning i grundskolan*. Kvalitetsgranskning. (Rapport 2009:6).

Skollagen (1985:1100).

Skolverket (2001). *Svenska femtonåringars läsförmåga och kunnande i matematik och naturvetenskap i ett internationellt perspektiv*.

Johanna, Philip och Anthon behöver olika inlärningsmiljöer

Ett diskussions- och studiematerial – Skola till Arbete

I denna skrift har vi intervjuat experter inom Specialpedagogiska Skolmyndigheten och några handikapporganisationer om deras kunskap och erfarenhet av hur olika inlärningsmiljöer ska utformas för att elever med Aspbergers syndrom, dyslexi och nedsatt hörsel ska ha det bra i skolan.

Vi får också följa hur Johanna, Philip och Anthon och några av deras lärare har anpassat undervisningen för att uppnå bästa möjliga delaktighet.

Hjälpmiddelsinstitutet är ett nationellt kunskapscentrum inom området hjälpmedel och tillgänglighet för människor med funktionsnedsättning.

Hjälpmiddelsinstitutet arbetar för full delaktighet och jämlikhet genom att medverka till bra och säkra hjälpmedel, en effektiv hjälpmedelsverksamhet och ett tillgängligt samhälle.

Hjälpmiddelsinstitutets verksamhet omfattar provning och stöd vid upphandling av hjälpmedel, forskning och utveckling, utredningsverksamhet, utbildning och kompetensutveckling, internationell verksamhet samt information och kommunikation.

Hjälpmiddelsinstitutets huvudmän är staten och Sveriges Kommuner och Landsting.

Hjälpmiddelsinstitutet

Box 510, 162 15 Vällingby
Besöksadress: Sorterargatan 23
Tfn 08-620 17 00, fax 08-739 21 52
Texttn 08-759 66 30
E-post registrator@hi.se
Webbplats www.hi.se

Artikelnummer
10328